

Kalbinio punkto gyvavimo situacija: XX a. vidurys – XXI a. pradžia

Janina Švambarytė-Valužienė

Vilnius, 2013 12 05-06

Vakarų aukštaičiai šiauliškiai

- Vaineikiai (LKA 23),
- Kyburiai (LKA 50),
- Noriūnai (LKA 51),
- Dargaičiai (LKA 73),
- Rudiškiai (LKA 74),
- Stupurai (LKA 75),
- Dimšiai (LKA 104),
- Bridai (LKA 105),
- Lūpaičiai (106),
- Lieporiai (LKA 133),
- Aukštelkė (LKA 163),
- Pakapė (LKA 196),
- Šiaulėnai (LKA 228),
- Šaukotas (LKA 261),
- Legečiai (LKA 262),
- Pašušvys (LKA 263),
- Baisogala (LKA 264).

Rytų aukštaičiai panevėžiškiai

- Kriukai (LKA 24)
- Karčiamos (LKA 198),
- Šeduva (LKA 199).

Pietų žemaičiai raseiniškiai

- Gudmoniškė (LKA 162),
- Šaukėnai (LKA 164),
- Kurtuvėnai (LKA 195),
- Vaiguva (LKA 224),
- Kušleikiai (LKA 225),
- Kiaunoriai (LKA 227),
- Kelmė (LKA 258),
- Kražiai (LKA 257),
- Kubiliai (LKA 259).

Pietų žemaičiai varniškiai

- Pakšteliai (LKA 101),
- Kuršėnai (LKA 102),
- Džiūk(i)ai (LKA 132),
- Užventis (LKA 193)
- Labūnavėlė (LKA 223).

Šiaurės žemaičiai telšiškiai

- Dauginiai (LKA 69),
- Klaišiai (LKA 071),
- Tryškiai (LKA 099).

Pakitusių punktų lokalizacija

a) vakarų aukštaičių šiauliškių:

- Kyburių (LKA 50) punktą siūloma perkelti į Jurdaičius,
- Noriūnų (LKA 51) – į Beržininkus,
- Lūpaičių (LKA 106) – į Dapkūnus,
- Legečių (LKA 262) – į (Mi(ė)naičius;

b) pietų žemaičių raseiniškių:

- Kušleikių (LKA 225) punktą – į Šaltenius;

c) pietų žemaičių varniškių:

- Džiuk(i)ų punktą – į Kužius;

d) šiaurės žemaičių telšiškių:

- Dauginių (LKA 069) punktą – į Kapėnus.

Punkto sunykimo priežastys (1)

- 1) istorinės kataklizmos (Džiuk(i)ai (LKA 132));
- Apie 10 km. nuo Šiaulių (važiuojant į Kuršėnų pusę),
- vienkiemiai, stiprūs ūkininkai, lietuvių forpostas,
- II-ojo pasaulinio karo pirmosios linijos,
- po karo sudeginti namai atstatyti.

Punkto sunykimo priežastys (2)

2) netinkamas politinis ir geopolitinis klimatas (Legečiai (LKA 262));

- Kaimas tarp miškų: didelė mokykla, girininkija, policijos nuovada, stiprūs ūkininkai.

Punkto sunykimo priežastys (3)

3) bendruomenės ardymas (Dauginiai (LKA 69), Kušleikiai (LKA 225));

- Fermų kūrimas išvežtųjų ūkininkų tvartuose,
- darbuotojų sukėlimas iš artimų ar tolimesnių regionų,
- gyvenimo būdo ir darbo suvokimo skirtumai,
- kultūrinė nesantaika.

Punkto sunykimo priežastys (4)

- 4) natūralios priežastys (visuose punktuose);
- Vyresnio amžiaus gyventojų mirtis, netikėtos įvairaus amžiaus žmonių žūtys, tremtis.

Punkto sunykimo priežastys (5)

- 5) demografinės pusiausvyros suardymas (visuose punktuose);
- 1940 m. – 2.408.6 tūkst. gyventojų,
- 1941 m. – 2.274.4 tūkst.,
- 1945 m. – 2125.0 tūkst.,
- 1950 m. – 1.843.9 tūkst.

1966-1980 m. kasmet iš gyvenamosios vietos išsikeldavo 24.000-25.000 gyventojų – 75 % jų – darbingi (VLE XII, 789).

Punkto sunykimo priežastys (6)

- 6) sociopolitiniai ir socioekonominiai veiksniai (melioracija visuose punktuose);

1939 m. ariamos žemės buvo 3.070 tūkst. ha (VLE XII, 787).

1970 m. buvo nudrenuota 1 mln. ha, iki 1978 m. – 2 mln. ha (VLE XIV, 644).

Punkto sunykimo priežastys (7)

- 7) urbanizacija (bendruomenės sklaida sovietinio tipo gyvenvietėse ir miestuose visuose punktuose);

1967 m. iš vienkiamų išsikėlė 1830 gyventojai,
1969 m. – 3610, 1971-75 m. – 20.880 gyventojų.
Per 65 metų laikotarpį į gyvenvietes iš
vienkiamų persikėlusiams pastatyta 16.920
gyvenamųjų namų (VLE XII, 790).

Punkto sunykimo priežastys (8)

- 8) kultūrinė asimiliacija (uždaromos mokyklos visuose punktuose);
- 1945/49 m. – 3241 pradžios m-kla, 242 progimnazijos, 131 gimnazijos (iš viso: 3614 m-klų).
- 2007 m. – 105 pradinės, 582 pagrindinės, 444 vidurinės m-klos, 132 gimnazijos, 21 jaunimo m-kla (iš viso: 1284 m-klos).
- „Jei pavyks sunaikinti bent vienos kartos patriotiškumą ir pasididžiavimą, būsime nužudę tautą“ (Stalinas).

Punkto sunykimo priežastys (9)

- 9) lingvicidas (visuose punktuose);
- vaikai kalba bendrine kalba ir nebemoka, net nevertina, tėvų kalbos – tarmės,
- lietuvių kalbą sunku išmokti, ja neįmanoma tinkamai išreikšti minčių, stinga frazeologinių junginių.

Punkto sunykimo priežastys (10)

- 10) kitos priežastys (daugelyje ar pavieniuose punktuose).
- kalbininkų ryšys su visuomene,
- patiems pateikėjams nesuvokiami reiškiniai (pavieniuose punktuose).

Punktų gaivinimo veiksniai (1)

- 1) socialiai aktyvi bendruomenė (grįžtama gyventi);
- 2) nuosavybės savivoka (ekonominis veiksnys);

Punktų gaivinimo veiksniai (2)

- 3) autentiškumo savivoka (vietos ilgesys ir kultūrinė veikla);
- 4) ekonominės nuostatos (skatinami grįžti vaikai, keliasi gyventi kitų tarmių atstovai);
- 5) kultūrinė tapatybė (lingvolokalinis veiksnys).

Punktų atgaivinimas

Vietoj išvadų:

- **Šie LKA punktai XXI a. kalbine prasme nėra visai užgesę.**
- **Kitatarmė bendruomenė, pradedanti gyventi tose vietose, gali juos atgaivinti.**
- **Tik tam reikia laiko ir dabartinių gyventojų (tose teritorijose) pozityvaus nusiteikimo, kuriam nusakyti tinka žodžiai:**

Ačiū už dėmesį !

- „Tarp praeities, kur yra mūsų prisiminimai, tarp ateities, kur yra mūsų viltys, dar yra dabartis, kur yra mūsų **pareigos**“.

(Palau)